

PROCES WARENNA JEFFSA: ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA PRZYWÓDCY RELIGIJNEGO ZA WSPÓŁDZIAŁ W PRZESTĘPSTWACH SEKSUALNYCH

WARREN JEFFS TRIAL: A RELIGIOUS LEADER'S CRIMINAL LIABILITY FOR COMPLICITY IN SEXUAL OFFENSES

Mgr Martyna Świetlińska

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska
e-mail: swietlinska.martyna@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0001-6680-7785>

Abstrakt

Celem artykułu jest prezentacja sprawy karnej Warrena Jeffsa będącej przypadkiem odpowiedzialności karnej przywódcy religijnego za przestępstwa seksualne popełniane w ramach zarządzanej przez niego wspólnoty. Sprawa Jeffsa uwypukla złożone kwestie etyczne i prawne związane z nadużyciami władzy duchowej, w szczególności jak przymus psychiczny we wspólnocie religijnej może prowadzić do przemocy seksualnej i jakie to rodzi problemy w zakresie odpowiedzialności karnej. W polskiej debacie naukowej, mimo jej rosnącego zainteresowania tematyką ochrony jednostek w strukturach wyznaniowych, sprawa Warrena Jeffsa pozostaje nieobecna. Niniejszy artykuł nie koncentruje się na dogłębnej analizie przepisów prawnych, lecz ma na celu ukazanie kluczowych zagadnień związanych z relacją między prawem karnym, wolnością religijną a ochroną osób bezbronnych w zamkniętych wspólnotach religijnych. Może stanowić impuls do dalszych badań nad potrzebą regulacji oraz oceną skuteczności istniejących mechanizmów prawnych w przeciwdziałaniu tego rodzaju nadużyciom.

Słowa kluczowe: wolność religijna, przemoc psychiczna, nadużycia religijne

Abstract

The aim of this article is to present the criminal case of Warren Jeffs, which was a case of criminal liability of a religious leader for sexual crimes committed within the community he managed. Jeffs' case highlights the complex ethical and legal issues related to the abuse of spiritual power, in particular how psychological coercion in a religious community can lead to sexual violence and what problems this raises in the field of criminal liability. Although the Polish academic debate has shown increasing interest in the protection of individuals within religious structures, the case of Warren Jeffs remains absent from discussions. This article does not aim to provide a detailed legal analysis but rather seeks to highlight key issues at the intersection of criminal law, religious freedom, and the protection of vulnerable individuals in closed religious communities. It may serve as a stimulus for further research on the need for regulation and the effectiveness of existing legal mechanisms in preventing such abuses.

Keywords: religious freedom, psychological violence, religious abuses

Uwagi wstępne

W Stanach Zjednoczonych wolność religijna jest podstawową zasadą o trwałym znaczeniu dla systemu prawnego, zakorzenioną zarówno w Konstytucji¹, jak i w innych źródłach prawa federalnego². Wolność myśli, sumienia i wyznania ma aspekt wewnętrzny i zewnętrzny. Jeżeli chodzi o aspekt w odniesieniu do sfery wewnętrznej James Madison wyraził pogląd, że wolność religii „jest ze swej natury niezbywalnym prawem”, ponieważ obowiązek wobec Boga „jest nadrzędny, zarówno pod względem czasu, jak i stopnia zobowiązania, w stosunku do roszczeń społeczeństwa obywatelskiego” [Madison 1973, 298-99]. Wolność religijna nie sprowadza się jedynie do prawa do posiadania osobistych przekonań religijnych lub oddawania czci w świętych miejscach, ale obejmuje ona również przestrzeganie i praktykowanie religii w codziennym życiu. Chociaż – z wyjątkiem nielicznych przypadków – nikt nie powinien być zmuszany do wyboru między życiem zgodnym z wiarą a przestrzeganiem prawa, to system prawny powinien chronić przed nadużyciami wolności religijnej wywołującymi szkody

¹ United States Constitution, Amendment I, www.constitutioncenter.org/media/files/constitution.pdf [dostęp: 24.01.2025].

² Religious Freedom Restoration Act of 1993, 42 U.S.C. § 2000bb.

w życiu indywidualnym i społecznym. Podstawą nadużyć może być z jednej strony fanatyczne podejście do wyznawanej wiary, oddanie się jej bez reszty, bez względu na normy obyczajowe i prawne, z drugiej zaś hipokryzja oraz brak transparentności i kontroli. Ofiary nadużyć we wspólnotach religijnych często nie znajdują współczucia nie tylko samych sprawców, ale także innych członków wspólnoty, ponieważ ich krzywdy są albo wypierane ze świadomości grupy, albo postrzegane jako przejaw koniecznego trudu i poświęcenia jednostki w służbie Bogu i wspólnoty [Iannaccone 2006, 109-29].

Grupą religijną sytuowaną przez niektórych na granicy ekstremizmu religijnego jest odłam tzw. Kościoła Mormonów działający pod nazwą „Fundamentalistyczny Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich” (*The Fundamentalist Church of Jesus Christ of Latter-Day Saints*, FLDS), mający – zgodnie z doniesieniami medialnymi – wciąż nieformalnie praktykować poligamię, i to ponad sto lat po porzuceniu tej praktyki przez główny nurt Kościoła Mormonów, to jest „Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich” (Kościół LDS, Święci w Dniach Ostatnich). Założycielem Kościoła LDS jest Joseph Smith, który na skutek doznanego w 1820 r. w Stanie Nowy York doświadczenia religijnego stwierdził, że dotychczas funkcjonujące odłamy chrześcijaństwa są niekompletne, po czym w 1830 r. sam założył nowy Kościół Jezusa Chrystusa [Bushman 2005, 42-46].

Istotnym punktem doktryny Kościoła LDS od początku była instytucja małżeństwa. Współcześnie jego członkowie wyznają, że „małżeństwo jednej kobiety i jednego mężczyzny jest ustanowionym przez Pana prawem małżeństwa”, jednak historycznie rzecz biorąc uznają, że na początku lat czterdziestych XIX w. Bóg nakazał Josephowi Smithowi wprowadzenie do wspólnoty praktyki małżeństwa poligamicznego (małżeństwa jednego mężczyzny z więcej niż jedną kobietą), a małżeństwo wielożeńskie było praktykowane przez niektórych członków kościoła pod kierunkiem lidera przez ponad pół wieku. W drugiej połowie XIX w. Stany Zjednoczone wprowadziły prawo zakazujące poligamii, a Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych stwierdził, że zakaz ten jest zgodny z amerykańską konstytucją³. W związku z tym w 1890 r. lider Kościoła LDS Wilford Woodruff zadeklarował swoją wolę poddania się prawu Stanów Zjednoczonych, po czym związki bigamiczne i poligamiczne nie były już zawierane. Doszło

³ *Reynolds v. United States*, 98 U.S. 145 (1878).

do tego, że od 1904 r. każdy członek Kościoła LDS, który zawarł związek wielożeński był karany ekskomuniką [Driggs 2011, 129].

Nie wszyscy członkowie Kościoła Mormonów podporządkowali się państwowemu i kościelnemu zakazowi wielożeństwa. Wybierający faktyczną poligamię i podlegający z tego powodu karze ekskomunikacji członkowie Kościoła LDS utworzyli schizmatyczny Fundamentalistyczny Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich. FLDS, do którego obecnie należy 8 tys. członków, kontynuuje praktykowanie nieformalnych związków wielożeńskich [Higdon 2017, 94]. Jako efekt uboczny tego typu poligamii we wspólnocie ma być akceptowana praktyka wydawania małoletnich dziewcząt „za mąż” za dorosłych mężczyzn, z którymi następnie nawiązują one pełne stosunki. Praktyki tego rodzaju pozostają w sprzeczności z prawem amerykańskim, w tym z normami prawa karnego Stanu Utah, w którym mieszka największa liczba mormonów.

1. Proces Warrena Jeffsa przed sądem I instancji

Warren Steed Jeffs, lider Fundamentalistycznego Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, stał się jednym z najbardziej kontrowersyjnych przywódców religijnych w Stanach Zjednoczonych w XXI w. Jego procesy sądowe oparte na oskarżeniach związanych z przestępstwami seksualnymi, przymuszaniem do małżeństw osób małoletnich oraz nadużyciami władzy duchowej w obrębie kierowanej przez niego wspólnoty wywołały na kontynencie amerykańskim nie tylko znaczne oburzenie opinii publicznej, ale również dyskusje na temat granic wolności religijnej. Pierwszy proces Jeffsa z 2007 r.⁴, stał się momentem przełomowym nie tylko w jego osobistej działalności zawodowej, społecznej, religijnej, ale także ważnym punktem w historii ścigania przywódców sekt i pociągania ich do odpowiedzialności karnej za przestępstwa popełniane w ramach społeczności wyznaniowych.

Warren Jeffs został oskarżony w 2007 r. przez Stan Utah o współudział w gwałcie oraz zmuszaniu małoletnich dziewcząt do zawierania małżeństw z osobami dorosłymi w kierowanej przez niego wspólnocie FLDS⁵.

⁴ *State v. Jeffs*, 2007 UT 91.

⁵ Tamże, s. 16.

Podstawą prawną do oskarżenia Jeffsa było prawo karne Stanu Utah, które przewiduje pociągnięcie do odpowiedzialności karnej za współudział w gwałcie, w sytuacji gdy oskarżony nie był bezpośrednim sprawcą przestępstwa, ale działał jako osoba wywierająca przymus psychiczny lub emocjonalny na ofiarę⁶. W Stanie Utah do popełnienia przestępstwa zgwałcenia konieczne jest m.in. spełnienie następujących przesłanek: ofiara w czasie czynu była poniżej wieku zgody (16 lat); doszło do wyraźnego sprzeciwu ofiary wobec aktów seksualnych; istniała relacja „szczególnego zaufania” między sprawcą a ofiarą. W przypadku Jeffsa prokuratura argumentowała, że wszystkie powyższe przesłanki zostały spełnione, w tym istniała między nim a pokrzywdzoną relacja szczególnego zaufania, w której wykorzystywał on swoją pozycję przywódcy i autorytetu religijnego, aby wymusić na niej zaakceptowanie małżeństwa, pomimo jej wyraźnego sprzeciwu. Warren Jeffs nie uczestniczył bezpośrednio, fizycznie w akcie zgwałcenia, ale przez jego wpływ psychiczny na ofiarę i wykorzystanie władzy duchowej stanowiły podstawę do oskarżenia go o współudział w tym przestępstwie.

Kluczowym dowodem podczas procesu była relacja samej ofiary Elissy Wall, która opisała, jak Warren Jeffs zmusił ją do zawarcia małżeństwa z jej kuzynem Allenem Steedem, mimo jej wielokrotnych próśb o zaniechanie takich działań. Świadcstwo Wall było wsparte dodatkowymi dowodami w postaci korespondencji oraz nagrań, w których Jeffs nakazywał jej „uległość” i „podporządkowanie się” jako obowiązki religijne mające na celu jej duchowe zbawienie. W trakcie procesu obrona argumentowała, że Jeffs udzielał jedynie rad duchowych i nigdy nie nakłaniał bezpośrednio pokrzywdzonej do odbycia stosunku seksualnego. Prokuratura dowodziła jednak, że w kontekście autorytetu, jaki Jeffs posiadał w społeczności FLDS, jego słowa nosiły znamię przymusu, co uzasadnia jego odpowiedzialność za współudział w gwałcie⁷.

Sama Elissa Wall rzeczywiście pozostawała pod silnym wpływem nauk Warrena Jeffsa, który był wysoko sytuowany w strukturze kościelnej, ponieważ był synem i pierwszym doradcą Rulona Jeffsa, ówczesnego lidera FLDS. Elissa Wall uczęszczała do Alta Academy, gdzie Jeffs pełnił rolę nauczyciela i dyrektora. Jej edukacja była silnie zdominowana przez

⁶ *Utah Code Annotated*, § 76-5-402.1.

⁷ *State v. Jeffs*, 2007 UT 91, s. 22.

nauki FLDS, które kładły duży nacisk na normy małżeńskie i konieczność posłuszeństwa wobec liderów kościelnych⁸. Jeffs głosił, że dziewczęta powinny unikać kontaktów społecznych z płcią przeciwną przed zawarciem małżeństwa. Powinny być także przygotowane do życia w małżeństwie dopiero przez swoich mężów. Pozostawiało to je do czasu zawarcia związku małżeńskiego w stanie niewiedzy w zakresie życia małżeńskiego, w tym współżycia seksualnego w małżeństwie, anatomii, reprodukcji itd. Jeffs uczył, że posłuszeństwo wobec męża i przywódców kościelnych jest kluczowe, a wszelkie przejawy nieposłuszeństwa mogą prowadzić do negatywnych duchowych i społecznych konsekwencji, w tym do utraty rodziny i wykluczenia ze społeczności kościelnej⁹. Wall wcześniej osobiście doświadczyła konsekwencji nieprzestrzegania nauk Jeffsa, ponieważ jej ojciec został uznany za nieposłusznego. Rodzina Wall została rozdzielona, a jej matka poślubiła Merrilla Jessopa, drugiego doradcę Rulona Jeffsa.

W 2001 r., w wieku czternastu lat, Elissa Wall została poinformowana, że ma poślubić swojego kuzyna Allena Steeda [Wall i Pulitzer 2008, 23]. Pomimo jej sprzeciwów, Jeffs i Jessop, uporczywie nakazywali jej podporządkować się decyzji kościoła. W końcu Wall wzięła udział w ceremonii ślubnej, gdzie została przymuszona do zgody na zawarcie małżeństwa. Jeffs po ceremonii nakazał jej „napełnianie ziemi dobrymi dziećmi kapłańskimi”. Po ślubie Wall doświadczyła seksualnych nadużyć ze strony Steeda. Jej prośby o pomoc skierowane do Jeffsa spotkały się z odrzuceniem, co pogłębiało jej krzywdę i cierpienie. Jeffs dodatkowo kazał jej „pokutować” za swoje rzekome nieposłuszeństwo¹⁰. Relacja Wall z Steedem trwała kilka lat, a Wall wielokrotnie borykała się z przemocą seksualną, której nie była w stanie się skutecznie przeciwstawić ze względu na doktrynę kościoła¹¹.

Stan Utah postawił zarzuty Jeffsowi o współudział w dwóch przypadkach gwałtu. Pierwszy zarzut dotyczył czynu, który miał miejsce krótko po zawarciu małżeństwa Wall i Steeda, kiedy to doszło do ich pierwszego stosunku seksualnego. Drugi zarzut został sformułowany po tym, jak Jeffs odmówił „zwolnienia” Wall z małżeństwa ze Steedem i doradził jej, by „oddawała

⁸ *State v. Jeffs*, 2010 UT 49, No. 20080408, Supreme Court of Utah, s. 3.

⁹ Tamże, s. 4.

¹⁰ Tamże, s. 5.

¹¹ Tamże, s. 6.

się [Steedowi] w pełni, ciałem, umysłem i duszą”¹². Zarzuty karne odnosiły się do trzech różnych sekcji Kodeksu Stanu Utah, to jest przepisów dotyczących gwałtu (76-5-402), zgody (76-5-406) oraz odpowiedzialności współsprawcy (76-2-202). Według prawa karnego Stanu Utah sprawca popełnia gwałt, gdy odbywa stosunek seksualny z inną osobą bez jej zgody, przy czym odpowiedzialność karna za gwałt jest przewidziana bez względu na to, czy sprawca pozostaje w związku małżeńskim z osobą pokrzywdzoną¹³.

Po przeprowadzeniu postępowania dowodowego sąd pierwszej instancji uznał Warrena Jeffsa za winnego współdziału w przestępstwie zgwałcenia. Jeffs został skazany na karę od 10 lat pozbawienia wolności do dożywocia (minimum 10 lat pozbawienia wolności bez możliwości zwolnienia warunkowego)¹⁴. W uzasadnieniu wyroku sąd podkreślił, że autorytet religijny Jeffsa oraz jego pozycja w hierarchii FLDS sprawiły, że pokrzywdzona została psychicznie zmuszona do zaakceptowania nieformalnego małżeństwa i spełniania obowiązków małżeńskich, w tym stosunków seksualnych, które były sprzeczne z jej wolą. Sąd uznał, że chociaż Jeffs nie był bezpośrednim sprawcą aktów seksualnych, to jego duchowa presja, groźba wykluczenia ze wspólnoty religijnej i pozbawienia możliwości wiecznego zbawienia były równoważne z przymusem fizycznym¹⁵. Zgodnie z orzecznictwem amerykańskim, przymus psychiczny, jeśli jest wystarczająco silny, aby wpłynąć na decyzje ofiary, może zostać uznany przymus podlegający odpowiedzialności karnej.

2. Postępowanie przed Sądem Najwyższym Stanu Utah

Orzeczenie sądu pierwszej instancji spotkało się z szeregiem zastrzeżeń proceduralnych ze strony obrońców Jeffsa. Argumentowali oni, że instrukcje, które ława przysięgłych otrzymała od przewodniczącego rozprawie sędziego zawodowego były niewłaściwe i mogły wprowadzić jej członków w błąd w zakresie kluczowych kwestii dotyczących odpowiedzialności karnej. Według obrońców ława przysięgłych miała zostać wprowadzona w błąd co do definicji współdziału w przestępstwie, a ponadto sąd pierwszej instancji miał błędnie nie wymagać od ławy przysięgłych jednomyślnego

¹² *State v. Jeffs*, 2007 UT 91, s. 40.

¹³ Utah Code Ann. § 76-5-402 (2008).

¹⁴ *State v. Jeffs*, 2007 UT 91, s. 30.

¹⁵ Tamże, s. 33.

stanowiska w odniesieniu do kwestii braku zgody ofiary. Wyrok został uchylony przez Sąd Najwyższy stanu Utah w 2010 r. z powodu wadliwych instrukcji dla ławy przysięgłych.

Jeff Warren kwestionował zarówno dowody, jak i proces, twierdząc że nie miał odpowiedniej obrony. W apelacji podniósł m.in. zarzuty dotyczące naruszenia jego praw do rzetelnego procesu [Shurtleff 2010, 115].

Sąd Najwyższy Stanu Utah rozpatrujący środek odwoławczy zgodził się z argumentacją obrony uznając, że instrukcje przekazane ławie przysięgłych były błędne i uchylił wyrok sądu pierwszej instancji¹⁶. Sąd Najwyższy uznał ponadto, że aby uznać Jeffsa za współwinnego, prokuratura powinna była wykazać, że jego działania były bezpośrednio związane z przestępstwem gwałtu, a nie jedynie z nakłanianiem do zawarcia małżeństwa.

Dnia 27 czerwca 2010 r. Sąd Najwyższy Stanu Utah po rozpatrzeniu apelacji, uchylił wyrok z 2007 r. skazujący Warrena Jeffsa¹⁷. W uzasadnieniu wyroku stwierdzono, że instrukcje przekazane ławie przysięgłych przez sąd pierwszej instancji były błędne, co miało istotny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy. Sąd Najwyższy zaznaczył, że ława przysięgłych została niewłaściwie poinstruowana, aby skupić się na relacji między Jeffsem a ofiarą, a nie na relacji ofiary z jej mężem, co wynikało z faktu, że Jeffs nie był bezpośrednim sprawcą przestępstwa, lecz osobą mającą jedynie pośredni wpływ na przebieg zdarzeń¹⁸. Sąd Najwyższy uznał, że zgodnie z przepisami obowiązującymi w stanie Utah¹⁹, aby doszło do uznania współudziału w gwałcie, wymagane było, aby ofiara wyraziła sprzeciw, była poniżej wieku zgody, oraz pozostawała w relacji „szczególnego zaufania” ze sprawcą, niemniej jednak obrońcy Jeffsa argumentowali, że ostatni warunek powinien mieć zastosowanie wobec męża dziewczyny, Allena Steeda, a nie wobec Jeffsa. Sąd Najwyższy podzielił tę argumentację, uznając, że błędne skoncentrowanie się na pozycji Jeffsa w relacji z ofiarą stanowiło tzw. błąd odwracalny (*reversible error*), co zgodnie z orzecnictwem amerykańskim oznacza błąd proceduralny o charakterze na tyle istotnym, iż powoduje niesprawiedliwość postępowania i skutkuje koniecznością unieważnienia wyroku.

¹⁶ *State v. Jeffs*, 2010 UT 49.

¹⁷ *State of Utah v. Jeffs*, 2019 UT 49.

¹⁸ Tamże, s. 24-25.

¹⁹ Utah Code Ann. § 76-5-402.1.

Sąd Najwyższy Stanu Utah odniósł się także do kwestii przymusu duchowego i psychicznego. Według Sądu „duchowy przymus” wywierany przez osobę będącą autorytetem religijnym, może stanowić podstawę do uznania odpowiedzialności karnej za współudział w przestępstwie, jednak aby to się stało, musi istnieć bezpośredni związek między działaniem oskarżonego a czynem sprawcy²⁰. W omawianej sprawie Jeffs miał jednak jedynie nakłaniać pokrzywdzoną do „podporządkowania się” mężowi i akceptacji małżeństwa jako elementu religijnego obowiązku, co samo w sobie nie stanowiło wystarczającej przesłanki do uznania go za współwinnego przestępstwa zgwałcenia²¹.

3. Inne problemy prawne związane ze sprawą Jeffsa

Jeffs twierdził, że jego prawa do sprawiedliwego procesu zostały naruszone, zwłaszcza w kontekście sposobu prowadzenia śledztwa. Pełnomocnicy Jeffsa zarzucali stronie oskarżającej, że niektóre dowody, takie jak dzienniki, były pozyskane niezgodnie z prawem. Przede wszystkim chodziło o przeszukania i konfiskaty dokonane w 2008 r. w rancho FLDS w Teksasie. Argumentowano także, że Jeffs nie miał pełnego dostępu do niektórych materiałów dowodowych, a decyzje procesowe były stronnicze. Obrona podważała również wiarygodność zeznań kobiet mających być przymuszanymi do małżeństwa, twierdząc, że kobiety te były manipulowane przez władze w celu uzyskania zeznań obciążających Jeffsa. Obrona kwestionowała ponadto istnienie wystarczających dowodów na to, że oskarżony bezpośrednio nakłaniał Wall do nawiązania relacji seksualnej z Steedem [Boyle-Laisure 2019, 46].

Aby skazać Jeffsa jako współodpowiedzialnego za przestępstwo zgwałcenia, oskarżenie musiało wykazać, że Jeffs, działając z wymaganym zamiarem, namawiał, prosił, rozkazywał, zachęcał lub celowo pomagał Steedowi w dokonaniu stosunku seksualnego z Wall bez zgody. Aby doszło do skazania sędziowie przysięgli musieli uznać to za udowodnione. Tymczasem instrukcja przewodniczącego rozprawy skupiała uwagę ławy przysięgłych

²⁰ *State v. Jeffs*, 2019 UT 49, s. 32.

²¹ “Utah Supreme Court Overturns Warren Jeffs Conviction.” <https://www.cnn.com/2019/07/29/us/warren-jeffs-conviction-overturned/index.html> [dostęp: 04.10.2024].

na relacji Jeffsa z pokrzywdzoną, w rezultacie czego jurorzy mogli błędnie koncentrować się na osobistych interakcjach Jeffsa z Elissą Wall, co nie miało znaczenia dla oceny czynu określonego w akcie oskarżenia. Jeff twierdził także, że sąd popełnił błąd odrzucając jego wniosek o nowy proces po rekonstrukcji ławy przysięgłych, co mogło wpłynąć na treść rozstrzygnięcia. Jeffs podnosił ponadto, że zapisy dotyczące nakłaniania zawarte w sekcji 76-5-406(11) Kodeksu Utah są niejasne, co stwarza wątpliwości co do ich interpretacji i zastosowania. Ze strony obrońców Jeffsa pojawiały się także zarzuty naruszenia przez oskarżenie zasady wolności religijnej. Starali się oni wykazać, że działania oskarżonego jako lidera religijnego były związane z praktykami wyznaniowymi, w które państwo nie powinno ingerować. Ten argument nie spotkał się z przychylnością sądów, które uznały, że przestępstwa seksualne i przymuszanie małoletnich do małżeństwa wykraczają poza zakres ochrony wolności religijnej [Joffe 2016, 50].

Wśród problemów prawnych związanych ze sprawą Warrena Jeffsa szczególnie miejsce przypada kwestii przypisania mu „pozycji specjalnego zaufania” (*position of special trust*) w stosunku do małoletniej pokrzywdzonej przestępstwem o charakterze seksualnym²². Pozycja specjalnego zaufania oznacza pozycję autorytetu ze względu na którą sprawca jest w stanie wywierać wpływ na ofiarę. Kategoria pozycji specjalnego zaufania jest kluczowa dla oceny wpływu osoby z autorytetem na zniekształcenie zdolności ofiary przestępstwa seksualnego do wyrażenia rzeczywistej zgody. W kontekście religijnym, gdzie autorytet lidera może bardzo silnie wpływać na decyzje członków wspólnoty, znaczenie tej definicji staje się jeszcze bardziej wyraźne. Pozycja specjalnego zaufania w ramach katalogu ustawowego uwzględnia także lidera religijnego²³. Podczas procesu sądowego prokuratura argumentowała, że Jeffs zajmował pozycję specjalnego zaufania wobec Wall, ponieważ był przywódcą religijnym w jej kościele, w którym miał niemal absolutną kontrolę nad nią, jej rodziną oraz całą społecznością. Używając tej pozycji Jeffs miał stworzyć warunki, w których Wall nie miała innego wyboru, jak tylko podporządkować się niechcianemu stosunkowi seksualnemu.

²² Utah Code Ann. § 76-5-406(10).

²³ Tamże, § 76-5-404.1(4).

Na koniec warto zaznaczyć, że pomimo uchylenia wyroku skazującego, Jeffs nie opuścił więzienia. Został skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności i dodatkowo na 20 lat pozbawienia wolności za inne przestępstwa związane z seksualnym wykorzystywaniem małoletnich na podstawie wyroków wydanych w stanie Teksas. Nie będzie uprawniony do ubiegania się o zwolnienie warunkowe do 22 lipca 2038 r., zgodnie z aktami Departamentu Sprawiedliwości Karnej stanu Teksas²⁴.

Wnioski

Warren Jeffs, lider Fundamentalistycznego Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, przez wiele lat wywierał przemożny wpływ na swoich wiernych, wykorzystując władzę duchową do przymuszania młodych kobiet, w tym także małoletnich dziewcząt, do małżeństw, a w ich ramach do współżycia seksualnego. Jego procesy sądowe pobudziły w Stanach Zjednoczonych debatę na temat granic wolności religijnej oraz odpowiedzialności karnej za przestępstwa popełniane w wyniku nadużyć tej wolności.

Podstawą oskarżenia Jeffsa był jego współudział w gwałtach, do których dochodziło po zawarciu małżeństwa w społeczności FLDS. Jeffs, mimo że nie uczestniczył bezpośrednio w aktach seksualnych, to jednak wywierał taki przymus psychiczny na swoje ofiary, że realnie zmuszał je do zawarcia małżeństwa i podporządkowania się mężowi również w sferze seksualnej. Jeffs, jako duchowy autorytet w kościele, wykorzystywał pozycję przywódcy, aby zapewnić sobie posłuch, strasząc pokrzywdzonych m.in. tym, że nieposłuszeństwo wobec jego nakazów grozi wykluczeniem z wspólnoty, a nawet utratą zbawienia.

W procesie Jeffsa pojawiło się ważne zagadnienie prawne, to jest w jaki sposób duchowy nacisk i oddziaływanie psychiczne autorytetu w religijnej strukturze może być uznane za współudział w przestępstwie zgwałcenia. Szczególnie interesująca jest analiza przyjętej w Stanie Utah konstrukcji „pozycji specjalnego zaufania” (*position of special trust*), do której odniosły się strony procesowe i sądy, a która oznacza pozycję autorytetu, ze względu

²⁴ “Inmate Search: Warren Jeffs.” <https://inmate.tdcj.texas.gov/InmateSearch/viewDetail.action?sid=08888382> [dostęp: 08.11.2024].

na którą sprawca lub osoba współdziałająca w popełnieniu przestępstwa jest w stanie wywierać wpływ na pokrzywdzonego. Taką pozycję może zajmować także autorytet religijny, lider wspólnoty czy kierownik duchowy, a to implikuje pojęcie jego szczególnej odpowiedzialności prawnej.

Analiza sprawy Jeffsa ujawnia złożoność etyczną i juredyczną, która towarzyszy przestępstwom popełnianym w społecznościach religijnych, gdzie pod pozorem praktyk religijnych godność jednostki i wynikająca z niej autonomia może być podeptana przez wykorzystanie duchowego autorytetu jako narzędzia kontroli, wywierania przymusu, a także umożliwiania i ukrywania przemocy i nadużyć w sferze seksualnej. Sprawa Jeffsa unaczynia ważne pytania o zakres odpowiedzialności karnej liderów religijnych za to, co dzieje się w kierowanych przez nich wspólnotach, w szczególności kiedy o nadużyciach nie tylko wiedzieli i im nie przeciwdziałali, ale przez głoszone nauki i indywidualne doradztwo torowali do nadużyć konkretną drogę. Proces Jeffsa zwraca uwagę na polityczną i prawną potrzebę ochrony praw osób małoletnich, kobiet, osób bezradnych, bezbronnych i zależnych w kościołach i związkach wyznaniowych, a w szczególności w odizolowanych od społeczeństwa wspólnotach religijnych. Przedstawiona sprawa Warrena Jeffsa może stać się kolejnym punktem odniesienia w dyskusjach na temat nadużyć seksualnych w kościołach, transparentności relacji duchowej władzy i podległości, administracyjnej i sądowej kontroli działalności wspólnot wyznaniowych, jak również uzasadnionej limitacji wolności religijnej. W polskiej debacie naukowej, coraz bardziej rozwijającej się na ten temat, ta sprawa w ogóle nie była komentowana. Niniejsze opracowanie nie ma na celu szczegółowej analizy przepisów prawnych, lecz raczej wskazanie istotnych problemów na styku prawa karnego, wolności religijnej i ochrony jednostek w strukturach wyznaniowych. Może stanowić punkt wyjścia do dalszych badań nad koniecznością regulacji oraz skutecznością istniejących mechanizmów prawnych w tego typu sprawach.

PIŚMIENNICTWO

- Boyle-Laisure, Robin. 2019. "Employing trafficking laws to capture elusive leaders of destructive cults." <https://www.researchgate.net/publication/332566792> [dostęp: 04.10.2024].
- Bushman, Richard L. 2005. *Joseph Smith: Rough Stone Rolling*. New York: Alfred A. Knopf.

- Driggs, Ken. 2011. "Review: Polygamy and the FLDS: A Review of Four Books." *The John Whitmer Historical Association Journal* 31(2):117-31.
- Higdon, Michael J. 2017. "Polygamous Marriage, Monogamous Divorce." *Duke Law Journal* 67(1):79-134.
- Joffe, Lisa F. 2016. "Review: What's the Harm in Polygamy? Multicultural Toleration and Women's Experience of Plural Marriage." *Journal of Law and Religion* 31(3):336-53. <https://doi.org/10.1017/jlr.2016.36>
- Madison, James. 1973. "Memorial and Remonstrance Against Religious Assessments." In *The Papers of James Madison*, vol. 8, edited by Robert A. Rutland, 298-99. Chicago: University of Chicago Press.
- Shurtleff, Mark. 2010. "Religion and non-state governance: Warren Jeffs and the FLDS." *Utah Law Review* 115-16.
- Wall, Elisa, i Lisa Pulitzer. 2008. *Stolen Innocence: My Story of Growing Up in a Polygamous Sect, Becoming a Teenage Bride, and Breaking Free of Warren Jeffs*. New York: William Morrow.